

**RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA UY XO`JALIGI MOLIYASINI
BOSHQARISH MASALALARI**

A`zamxonov Islomjon A`zaxon o`g`li

TAFU, M2201U01 guruh, 3 kurs talabasi

KIRISH.

Bizga ma`lumki moliyalashtirish tizimi davlat moliyasi, xo`jalik yurituvchi sub`yektlari moliyasi va uy xo`jaliklari moliyasiga bo`linadi. Uy xo`jaligi moliyasi esa moliyalashtirish tizimining asosiy bo`g`ini sifatida xozirgi raqamli iqtisodiyotning muhim bo`g`ini sifatida maydonga chiqadi. Bozor iqtisodiyotiga o`tish sharoitida nafaqat bizning, balki barcha davlatlarda bir nechta oila a'zolari bo'lgan uy xo'jaligi u yoqda tursin, moliyani boshqarish bir kishi uchun oson ish emasligini barcha iqtisodchilar ta`kidlab o`tishadi.

Biroq, moliyani boshqarish majburiy bo`lib qolmoqda, ya`ni xozirgi iqtisodiyotga moslashish uchun molyaviy savodxon bo`lishlik davr talabasi sifatida barcha iqtisodchilar tomonidan talqin etilyapti, chunki insonning moliyaviy ahvoli uning hayotining turli jabhalariga sezilarli darajada ta'sir ko'rsatadi. Bu insonning hissiy, jismoniy va ijtimoiy farovonligiga juda katta ta'sir qilishi bilan birga ma`naviyati va ruhiy holatiga ham ta'sir ko'rsatadi.

Shuning uchun keling, bugungi zamonaviy davrda moliyani, ayniqsa uy xo'jaliklari moliyasini qanday boshqarishni o`rganishlik muhim hisoblanadi. Zamonaviy oilalarda uy xo'jaliklarining moliyaviy holatiga turli omillar, jumladan, texnologik o'zgarishlar (texnika va texnologiyalarning taraqqiyoti), turmush tarzi o'zgarishlari va iqtisodiy muammolar ta'sir qilishi mumkin. Zamonaviy oilalardagi uy xo'jaliklari moliyasi uzoq muddatli maqsadlar (strategiyalar) ga qaratilgan moslashuvchan yondashuvni talab qiladi. Shuning uchun yaxshi moliyaviy rejalashtirish (buning uchun esa moliyaviy savodxonlikni oshirish, moliyaviy bilimlarni egallash) va oila a'zolari o'rtasida ochiq muloqot qilish, moliyaviy qarorlarni birga qabul qilish, moliyaviy barqarorlik va barqarorlikka erishishning kalitidir [1].

Uy xo'jaliklari moliyasi kundalik hayotning muhim jihati hisoblanadi. Turli xil yangi muammolar va imkoniyatlar yuzaga kelayotgan zamonaviy davrda har bir oila o'z moliyasini qanday boshqarishni yaxshi bilishi muhim.

Uy xo'jaliklari moliyasini qanday boshqarish kerak?

1. Haqiqiy moliyaviy oila byudjetini tuzib chiqish.

Bu juda muhim, chunki real byudjet moliyaviy boshqaruvda asosiy rol o'ynaydi va bir qator muhim imtiyozlarni berishi mumkin. Barcha daromad manbalarini aniqlashdan boshlang va harajatlarni majburiy va ixtiyoriy harajatlar asosida taqsimlashda jamg'armalar uchun ham mablag' ajrating. Haqiqiy byudjetga ega bo'lish oilangizning kunlik, oylik va yillik xarajatlarini osongina boshqarishga yordam beradi. Bundan tashqari oilaning barcha a'zolari o'rtasida moliyaviy harajatlarni taqsimlash farzandizning ham kelajakda moliyaviy boshqaruvchanlik qobiliyatini oshishiga olib keladi. Bu esa tegishli chegaralar va taqsimotlarni belgilash orqali oila a'zolari isrofgarchilikdan qochishlari va muhim xarajatlarni birinchi o'ringa qo'yishlari mumkin. Aholi pul daromadlari va xarajatlari balansi [2].

Daromadlar	Xarajatlar va jamg'armalar
1. Mehnatga haq to'lash	1. Tovarlarni sotib olish va xizmatlarni to'lash

2. Mehnat haqidan boshqa korxonada va tashkilotlardan olinadigan yollanma ishchilarning daromadlari	2. Majburiy to'lovlar va ixtiyoriy badallar: a) soliqlar va yig'img'lar; b) sug'urta bo'yicha to'lovlar; v) jamoatchilik va boshqa tashkilotlarga badallar; g) ssudalarni qaytarish; d) lotereya chiptalarini sotib olish; e) tovar krediti uchun foizlar; yo) pensiya fondlariga sug'urta badallari;
3. Dividendlar	3. Omonatlar va qimmatli qog'ozlardagi jamg'armalarning o'sishi
4. Qishloq xo'jaligi mahsulotlarini sotishdan olinadigan tushumlar	4. Uy-joy binolarini sotib olish
5. Pensiya va nafaqalar	5. Xorijiy valyutani sotib olish bo'yicha aholi xarajatlari
6. Stipendiyalar	6. O'tkazmalar bo'yicha jo'natilgan pullar
7. Moliyaviy tizimdan olinadigan tushumlar (sug'urta qoplamalari, omonatlarning foizlari, lotereya yutuqlari va b.)	
8. Xorijiy valyutani sotishdan kelgan aholining daromadlari	
9. Boshqa tushumlar a) komission magazinlar orqali buyumlarni sotish b) chiqindi ashyo, metallom va boshqalarni sotish	
10. O'tkazmalar bo'yicha olingan pullar	
Jami pul daromadlari	Jami pul xarajatlari va jamg'armalar

2. Moliyaviy texnologiyalardan maksimal foydalanish.

Bugungi moliyaviy texnologiya uy xo'jaliklarining moliyaviy boshqaruvini osonlashtirishi mumkin. Masalan, moliyaviy ilovalar, raqamli hamyonlar, onlayn-banking platformalari va pulni boshqarish vositalari sizga xarajatlarni kuzatish, byudjetlarni yaratish va investitsiyalarni samaraliroq boshqarishga yordam beradi[3].

Shunday ekan, uy xo'jaliklari moliyasini kuzatishni osonlashtirish uchun bugungi moliyaviy texnologiyadan foydalaning. Bu moliyaviy xizmatlardan foydalanishni osonlashtiradi, samaradorlikni oshiradi va uy xo'jaliklarining yanada dinamik moliyaviy muhitini yaratadi.

3. Jamg'arma va investitsiyalarga ustuvor ahamiyat bering

Jamg'arma va investitsiyalar uy xo'jaliklari moliyasida juda muhim rol o'ynaydi. Ikkalasi ham turli xil imtiyozlar beradi va qisqa muddatli va uzoq muddatli moliyaviy maqsadlarga erishishga yordam beradi.

Jamg'arma favqulodda zaxira fondi bo'lib xizmat qiladi. Shunday qilib, moliyaviy himoya uchun favqulodda fondga ega bo'lish muhimdir[4]. Bundan tashqari, jamg'arma moliyaviy moslashuvchanlikni ham ta'minlashi mumkin. Etarlicha jamg'armaga ega bo'lgan oilalar qarzga tayanmasdan iqtisodiy o'zgarishlar yoki shoshilinch ehtiyojlarni hal qilishlari mumkin. Bundan tashqari, jamg'armalarni tijorat banklarida depozitga qo'yish orqali mablag'larni ko'paytirish bo'yicha moliyaviy qarorlarni to'g'ri qabul qilish zamonaviy moliyaning asosiy jihatlari hisoblanadi.

Shu bilan birga, investitsiyalar uzoq muddatli moliyaviy foyda keltirishi va bolalarning ta'limi va pensiyasi kabi moliyaviy maqsadlarga erishishga yordam berishi mumkin. Shunday ekan, daromadingizning bir qismini uzoq muddatli investitsiyalar uchun ajratishni unutmang.

Jamg'arma va investitsiyalarning oqilona kombinatsiyasi oilalarga moliyaviy barqarorlikka erishish, moliyaviy qiyinchiliklarni engish va uzoq muddatli moliyaviy maqsadlarga erishishga yordam beradi. Yaxshi rejalashtirish bilan jamg'arma va investitsiyalar uy xo'jaliklarining moliyaviy barqarorligini yaratishda bir-birini to'ldiradi.

4. Qarzlarni oqilona to'lash tartibi.

Agar siz va sizning oilangizda qarz bo'lmasa, unda minnatdor bo'lish vaqti keldi. Chunki, Qarz bo'lish kunduzi tahqirlanish va kechasi bezovtalanishga olib keladi[5]. Ammo qarzingiz bo'lsa, qarzingizni to'lashni oqilona boshqarishni o'rganing. Qarzlarni oqilona to'lash bir nechta muhim sabablarga ega va uy xo'jaliklari moliyasiga sezilarli ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Birinchi navbatda yuqori foizli qarz to'lovlariga ustunlik bering va agar iloji bo'lsa, qarzni konsolidatsiya qilishni ko'rib chiqing. Keraksiz qarzlarni to'plashdan saqlanib va moliyaviy yukni boshqarishning muqobil variantlarini ko'rib chiqing.

Qarzni yaxshi va oqilona to'lash sizga oshirib yuborilishi mumkin bo'lgan foiz stavkalaridan qochishga yordam beradi va siz bank dunyosida yaxshi moliyaviy tajribaga ega bo'lasiz.

Qarzlarni kamaytirish orqali oilalar tejash yoki sarmoya kiritish uchun ko'proq resurslarga ega bo'ladi. Bu favqulodda jamg'arma yaratish, boylikni oshirish uchun sarmoya kiritish yoki pensiyaga tayyorgarlik ko'rish imkoniyatlarini ochadi.

Ayni paytda, to'lanmagan qarz, ayniqsa, turmush o'rtog'i yoki oilasi bilan bog'liq bo'lsa, munosabatlarda ishqalanishga olib kelishi mumkin.

5. Erta oilaga moliyaviy ta'lim berish

Oilaviy moliyaviy ta'limni erta bosqichda singdirish yaxshi moliyaviy odatlarni shakllantirish, moliyaviy bilimlar beruvchi kitoblarni o'qishga odatlanish va moliyaviy menejment tushunchasini yaxshilashga sezilarli ta'sir ko'rsatadi.

Oila a'zolariga erta yoshdan boshlab moliyaviy ta'lim berishning ba'zi usullari quyidagilardir:

- Ochiq muhokama
- O'quv o'yinlari
- Nafaqa ajratish
 - Mehnatga o'rgatishlik
- Bolalar jamg'armalari
- Moliyaviy qarorlar qabul qilishda ishtirok etish
- Xarajatlar va ustuvorliklarni muhokama qilish

Xarajatlar va moliyaviy ustuvorliklarni erta muhokama qiling. Shunday ekan, farzandlaringizga va oilangizga istaklar va ehtiyojlar o'rtasidagi farqni hamda pul sarflashda oqilona qarorlar qabul qilish muhimligini o'rgatishdan tortinmang. Moliyaviy ta'limni erta olgan bolalar moliyaviy jihatdan mustaqilroq bo'lishadi. Ular o'zlarining moliyaviy qarorlarini ishonch bilan qabul qilishlari mumkin.

Oila a'zolariga moliya haqida bilimlarni berish muvaffaqiyatli moliyaviy oilaning kalitidir. Moliyaviy maqsadlarni birgalikda muhokama qiling, bolalarni tejash muhimligini o'rgating va moliyaviy qarorlar qabul qilishda barcha oila a'zolarini jalb qiling.

6. Moliyaviy rejalashtirishda moslashuvchanlik.

Har doim o'zgaruvchan dunyoda moliyaviy rejalashtirishda moslashuvchanlikka ega bo'lish muhimdir. Byudjet va moliyaviy maqsadlaringizni muntazam ravishda baholang va ularni iqtisodiy yoki shaxsiy hayot sharoitingizga moslashtiring.

XULOSA VA TAKLIFLAR.

Bugungi kunda uy xo'jaliklari moliyasini boshqarish tushunish, intizom va moslashuvchanlikni talab qiladi. Uy xo'jaliklari moliyasini boshqarish uchun hozirgi taraqqiy etish davrida albatta moliyaviy bilimlarni oshiruvchi qo'llanmalarni o'qish va moliyaviy savodxonlikni oshirish kerakligini har bir iqtisodchi biladi. Lekin oila a'zolarimizda iqtisodiy bilimlar yetarli bo'lmasa, biz moliyaviy qarorlarni noto'g'ri qabul qilsak, albatta moliyaviy yetishmovchilik bo'yicha

kimnidir ayblashga tushib qolamiz. Chunki moliyaviy bilimsizlik, moliyaviy yetishmovchilikka, noto'g'ri moliyaviy qarorlar qabul qilishga, ruhiy holatimiz tushishigaga ta'sir o'tkazishini afsuski ko'p insonlar anglashmaydi. Yuqoridagi strategiyalarni o'rganish amalga oshirish orqali esa har bir oila moliyaviy barqarorlikka erishadi va moliyaviy maqsadlariga erishadi, degan umiddamiz.

ADABIYOTLAR:

[1] Z.Mamadiyurov, A.Norov. Bank ishi va moliya asoslari. - Toshkent: Darslik, 2021. - B. 199.

[2] T. Malikov, O.Olimjonov. Moliya. - Toshkent: Iqtisod-moliya, 2019. - B. 665.

[3] O'zbekiston Respublikasi Markaziy bankining moliyaviy savodxonlik bo'yicha axborot-ta'lim veb-sayti.

[4] A.Vahobov, T.Malikov. Moliya. - Toshkent: Darslik, 2012. - 588

[5] T.Malikov. Moliyaviy savodxonlik asoslari- Tashkent: Iqtisod-moliya, 2021. - B. 288-